

FRA SAMLET TIL SPREDT BEBYGGELSE.

—Træk af Snærilds historie—

På en sydlig bakkeskråning ca. 3 km nordvest for Odder ligger landsbyen Snærild, Den vender ud mod den langstrakte Snærilddal, en meget smuk tunneldal, der fører til Ringkloster med en stor hesteskoformet bue ved Torrild (Halshave). Lige øst for Torrild by er der et vandskel i dalen. Herfra Stampemølle bæk til Odder å og Bindslev bæk til Skanderborg sø.

Snærild skrives 1405 Snæreth, men 1610 Snerrillt. Regner man med den første, hvor Snæ- betyder krat og -reth rydning skulle navnet betyde kratrydning. Går man derimod ud fra skrivemåden Snærild som den oprindelige, er en anden udtydning den sandsynligste. Da bliver forleddet Snær = snæver og efterleddet ild = et vedel, d.v.s. lavt fugtigt areal, en vejle, altså den snævre vejle. Sidstnævnte tydning stemmer i hvert fald godt med terrænforholdene i den fugtige dalsænkning.

Gennem dalen, der fra Torrild går gennem Snærild og udmunder nær Odder, snor sig endnu en liden bæk (Stampemølle bæk) som et beskedent minde om fortidens større og voldsommere vandmasser. Senere har der i de dybest liggende dele af dalen dannet sig langstrakte søer, der efterhånden ved frodig vegetation er omdannet til mose. Store dele ligger endnu hen som sådan ved Torrild. Andre er i tidens løb omdannet til eng, men et gammelt kort, et udskiftningskort fra 1780, viser, at der også i Snærild har henligget strækninger som mose.

Snærild er en gammel boplads. Der er fundet smukke stenredskaber, der minder om, at folk allerede i stenalderen har fundet en attråværdig plet ved denne dal.

Som landsby betragtet kan Snærilds historie føres ca. 700 år tilbage. I kong Valdemars Jordebog nævnes Tingsted Bakke ved Snærild. Det må antagelig være bakken, der ligger ved den nu nedlagte vej fra Snærild til Ulvsborg og Fillerup. På kortet fra 1780 betegnes marken der som Tingsted-Agre.

Snærild hørte under Aarhus bispens Skipæn. Det hedder i den gamle jordebog, at i bispens Skipæn (bischof Schibbels i Harzheret) ligger Snærild, Odder sogn og Hvilsted.

Hvad er da bispens Skipæn?

Til fordeling af ledningsbyrden var riget inddelt i Skipæn (af skipa, ordne), distrikter som skulle stille et skib med udrustning mandskab og proviant. Skipæn var igen inddelt i havner (hafnæ), der hver skulle stille en mand med skjold og „tre folkevåben”, d.v.s. sværd, spyd og kedelhat. Et vist antal Hafne udgjorde et Skipæn, der stillede et skib med fuldt udstyr (til skibsleding). — Vendertogene var sikkert årsagen til denne militærpligt, der her blev pålagt det danske folk. Snærild var altså i så henseende en Hafne, et læg af bønder, der i fællesskab skulle præstere alle ydelserne til en sådan hafnebonde. (Undertiden udgjorde herredet et Skipæn, men oftere deltes det i flere, fra 2 til 4 Skipæn. Eriks Sjællandske Lov, 111, 18, regner 40 havner til et skipæn, men i den Abel-Kristofferske lov, paragraf 24, sættes tallet op til 42 —). Hvordan byen har set ud dengang ligger hen i det uvisse, intet kort røber det. Man kan kun fastslå at den har eksisteret.

Udskiftning og udflytning.

Derimod fastslår et gammelt kort, et udskiftningskort fra 1779-80, nøjagtig byens beliggenhed og udseende, som den har været gennem middelalderen.

I det attende århundrede lå bøndernes gårde nemlig samlede i landsbyer som i middelalderen. På den måde kunne man i fællesskab beskytte sig mod vilde dyr og fjender. Men fællesskabet strakte sig videre. Markerne blev dyrket i fællesskab, og alt vedrørende arbejdet blev drøftet på det fælles byting. Her blev det f. eks. afgjort, når man måtte begynde at så og høste o.m.a. — Et dårligt system efter vore begreber, thi den dygtige og flittige blev på den måde tvunget til at vente på den dovne og ligegyldige, og værdifulde dage kunne ofte gå tabt. Det var derfor et stort fremskridt, der fandt sted 1781, da en forordning fastsatte, at enhver lodsejer kunne forlange, at få de jorder, han havde i fællesskabet, udskiftet, så han fik sin jord samlet. Man havde dog forinden mange steder fået arbejdsfællesskabet ophævet ved udskiftning af agerjorden. I Snærild blev jorden opmålt 1779 og inddelt 1780.

Udskiftningen af markerne sprængte det gamle byfællesskab i Snærild, idet hver gård nu fik sin egen jord. Derimod vedblev bybilledet, i den samlede landsby, at være uændret endnu et lille århundrede. Folk nærrede skræk for at komme til at bo på udmarken, overtroiske som de var. Man fandt det hyggeligt og sikkert at bo i den sammenbyggede landsby, hvor gårdene lå så tæt sammen, at man kunne råbe til hverandre fra deres gangdør. De lave lerklinede bindingsværkshuse, de lave stuer, hvor tællelysenes svage skær kun dunkelt røbede alt, også mælken på hylterne under loftsbjælkerne. Jo, „der var så dejligt derude på landet”. Især når man boede tæt sammen. Derfor blev man, hvor man var.

Eksempelvis kan nævnes, at Snærildgården (kortets nr. 9) først blev udflyttet til sin nuværende plads 1871, Bendixminde 1873 og Snærild fattiggård (nu Snærild Vestergård) 1884.

Snærilds udseende o. 1780.

Det gamle udskiftningskort bærer følgende indskrift:

Concept Carte

over Snærild mark og by beliggende udi Aækier (Aækjær) Amt, Hads Herred, Odder sogn. Opmålt udi året 1779 af Friderich Wesenberg kongelig landmåler, og inddelt udi året 1780 efter åstedes forretnings indhold.

Kortet er ikke alene interessant derved, at det ved nr. placerer gårdene, der nu næsten alle ligger spredt ude på markerne, på en sådan måde at man nøjagtig kan fastslå, hvor de har ligget i den samlede landsby, men det rummer tillige en mængde interessante stednavne på agrene.

Af kortet ses, at Snærild havde 9 gårde, deraf to såkaldte Tvillinggårde, hvilket vil sige to gårde, der havde en fælles bygning. Det er nr. 3 og 4, 6 og 7. Desuden var der en samling huse.

Gård nr. 1 og 2 ligger endnu på samme plads. Nr. 3 og 4 var en tvillinggård, hvoraf endnu stuehuset står tilbage, jorden tilhører Vesterskov og Bendixminde. Nr. 5 er det nuværende Vesterskov, men en del af jorden er solgt fra til Grønbækgård (se mark V), nr. 6 og 7, en tvillinggård, der nu er delt i Grønbækgård og Bendixminde (se mark VI og VII), nr. 8 er Snærild Vestergård (se mark VIII) og nr. 9 Snærild-

gården (se mark IX). Kjærskovgård ved Snærild-Torrild vejen er opstået af to udlodder fra gårdene nr. 1 og 5. Måske har der på det nuværende Vesterskov været bebyggelse før selve udflytningen, det nuværende stuehus blev nemlig ombygget 1862.

Rækkebyen – også kaldet langbyen – var den almindeligste landsbyform i Østjylland. Medens Balle, nabobyen, var en rundby, hvis gårde lå omkring gadekæret, var Snærild en langby, hvis gårde og huse lå i række langs gade-forten. (Forten var gadejord, en åben plads, et samlingssted for dyr og mennesker, deraf navnet fortov).

Der udgik seks veje fra Snærild by, en syvende – vejen til Balle – er kun antydnet ved en punkteret linie og har vel derfor kun været en markvej.

To af de omtalte veje er nedlagt, nemlig en østlig, der gik i retning af Stampemøllen ved Odder, og en nordøstlig, der gik til Findalen, hvor byen havde en del jord, et stykke af sidstnævnte vej bruges dog endnu som markvej af gård nr. 2, Bakkegården, der nu (1968) ejes af Kristian Hansen.

Marken var inddelt i åser efter jordens beskaffenhed og frugtbarhed. Disse var igen delt i smalle strimler, agre. Der hørte en ager i hver ås til hver gård i byen. På den måde havde den enkelte gård i landsbyen sin jord splittet i mange småstykker, der lå spredt rundt om mellem naboernes og på et ret stort område. Oprindeligt fik mændene deres agre tildelt ved lodtrækning, deraf stammer endnu navnet jordlod.

Til hver gård hørte desuden et stykke jord, der lå lige uden om bygningerne. Det kunne ejeren anvende, som han ville. Det benyttedes i reglen til abildgård og kålgård.

Tofterne, der grænser ind til landsbyen mod vest og nord, må antages at have været hørtøfter, da disse gerne lå i byens umiddelbare nærhed. Iøvrigt vidner mange agernavne om, at der har været dyrket både hør og hamp, f.eks. Hør-Agre, Hamp-Agre og Lin-Agre.

Gårdene nr. 1, 2, 4, 6, 8, og 9 har i selve dalen haft et stykke eng (mad, madhave eller snerboo kaldet). Desuden havde samtlige gårde en tørvemose sydøst for byen, den ses endnu som en lavning, men i tidens løb er der kørt megen fyld i. Denne mose benyttedes endnu omkr. 1770-80 til tørveskær.

De fleste gårde havde fire længer, der var bygget af lavt bindingsværk, de omsluttede en gårdsplads med en mødding i midten. Alle længer var tækket med strå.

Endvidere viser kortet, at Snærild by havde et rektangulært stykke jord der mod nord strækker sig gennem Balle til bækken i Findalen. Balle Nygård har således den dag i dag to matrikelnumre Snærild jord, og af Findalgården er ca. halvdelen Snærild mark.

Denne jord, der som en nogen umotiveret „landtunge” strækker sig uden for den egentlige Snærild bymark, må betragtes som overdrev eller udmark til Snærild. Ved udskiftningen blev udmarken i Findalen antagelig udstykket og solgt til småkårsfolk i lodder på 1/2, 1 og 5 td. land og her ved den skønne dal byggede da arbejdere, daglejere, træskomænd o.a. en beskeden våning til sig og sine. (Fortalt under „Amtet”, den forsvundne landsby i Findalen.) Efter udskiftningskortet tør man da fastslå forbindelsen med den nu forsvundne landsby „Amtet” i Findalen som værende annektslandsby til landsbyen Snærild.

Historien viser da også adskillige eksempler på lignende forhold, nemlig, at de fattige fik en lille lod i udmarken.

Endelig viser det gamle udskiftningskort, at kongen har haft skifter i Findalen. Hvornår og hvordan de er kommet under kronen, har jeg ikke kunnet skaffe mig vished om, selv undersøgelser i Rigsarkivet har givet negativt resultat.

Snærilds beboere o. 1780.

En storbonde kunne eje en hel landsby af fæstere. Fra gammel tid stod Snærild under Rodstenseje.

Af folketællingslisten fra 1787 fremgår det, at Snærild havde 91 indbyggere, deraf 9 gårdmænd, nogle husmænd, en skoleholder, en smed og nogle indsiddere. Gårdmændenes navne var: Søren Jensen, 57 år (en søn 13 år), Morten Rasmussen, 55 år, (en søn 26 år), Rasmus Rasmussen, 60 år (en datter 12 år), Frands Jensen, 51 år (en søn 15 år), Niels Jensen, 39 år (en søn 8 år), Jens Sørensen, 37 år (en søn 8 år), Hans Mortensen, 71 år, Erik Thomassen, 44 år og Jens Nielsen, 62 år.

Som man vil se, er alle de på listen anførte gårdmænd så gamle, at de må have været fæstere allerede i 1780 (bemærk børnenes alder, ægteskab og fæste af en gård faldt i regelen sammen).

To karle, Kristen Nielsen, 20 år, og Hans Nielsen, 28 år, er opførte som soldater. Rasmus Ottesen, 44 år, gift med Johanne Andersen, 38 år, var smed i Snærild (antagelig bysmed). Den 20-årige ugifte Niels Pedersen nævnes som skoleholder.

I Rodstenseje – og Canegaards fæsteprotokol fra 1719-1894 findes et fæstebrev til 8 mænd i Snærild på Odder sogns Konge-, Kirke-, Korn- og Kvægtiende 1798. Det lyder:

Jeg Mette Sophie Sehestedt salig Oberstlieutenant Peter von Wejniggels til Rodstenseje gjør vitterligt at have stæd og fæst, såsom jeg hermed stæder og fæster til efterskrevne Snærild beboere Odder sogns Konge-, Kirke-, Korn- og Qvæg Tiende af deres påboende stæder i 19 – siger nitten år fra dato på efterskrevne Conditioner:

Søren Jensen	Hartk. 4 td. 2 skp. 1 fdk.	9 rdl. 1 mk. 11 sk.
Jens Mortensen	Hartk. 3 td. 2 skp. 1 fdk.	6 rdl. 3 mk. 7 sk.
Niels Thomasen	Hartk. 3 td. 2 skp. 1 fdk.	6 rdl. 3 mk. 7 sk.
Olle Frandsen	Hartk. 3 td. 2 skp. 1 fdk.	6 rdl. 3 mk. 7 sk.
Hans Jensen	Hartk. 3 td. 2 skp. 1 fdk.	6 rdl. 3 mk. 7 sk.
Erik Thomesen	Hartk. 3 td. 3 skp. 0 fdk. 2 m alb.	7 rdl. 2 mk. 5 sk.
Rasmus Ovesen	Hartk. 3 td. 3 skp. 1 fdk. 2 m alb.	7 rdl. 2 mk. 5 sk.
Peder Skrædder	Hartk. 3 td. 3 skp. 0 fdk. 2 m alb.	7 rdl. 2 mk. 5 sk.
Tilsammen		42 rdl. 3 mk. 12 sk.

Siger fyrretyve og to rigsdaler tre mark og tolv skilling, som forskrevne beboere samlet og under et årlig til hver Kyndelmisse betaler på Rodsteens-Eye.

2

Søren Jensen, Jens Mortensen, Niels Thomasen, Olle Frandsen, Hans Jensen og Erik Thomsen leverer hvert års St. Hansdag hver et godt og forsvarligt lam i stedet for Qvæg Tienden, ligeså forrette de efter tilsigelse hver en kjøbstad rejse årlig til Horsens, Aarhus eller Skanderborg med forsvarligt læs hen og hjem, hvilken reise dog ikke må begieres i sæde eller høstetiden.

3

Jens Sørensen hartkorn 1 td. 4 skp. 1 1/2 alb. betaler årligt til samme tid, som for de øvrige er bestemt, 3 rdl. 1 mk. 12 sk. og hver andet år leverer 1 godt og forsvarligt lam samt hver andet år forretter en kjøbstad rejse.

4

Fæsteren overdrages Qvægtiendens oppebørsel af alle jordløse huse i Snærild i fornævnte 19 år. – Til bekræftelse under min hånd og segl.

Rodsteens-Eye den 6. febr. 1798.

M.S. Sehestedt Enke af Weiniggell.

Ligelydende original Fæste Contract have vi modtaget og forpligte vi os til at efterkomme og opfylde samme i et og alt, hvilket under vore hænder tilståes. — På egne og øvrige Contrahenters vegne.

Jens I:M:S: Mortensen Hans H:I:S: Jensen med påholden pen.

Til vitterlighed Frands Jensen. Seyer Sørensen.

Idet jeg slutter disse spredte træk af „Slægtens Spor” i Snærild, er det i håbet om, at de må interessere en eller anden læser, der som jeg ønsker at fordybe sig i hjemstavnens historie.

Også i Snærild har nye slægter taget jorden i arv efter de gamle, der nu ligger under mulde. Gårdene ligger nu spredt, jorden bearbejdes med moderne maskiner om foråret, selvbindere og mejetærskere klarer let høsten. Tiden kræver det, kræver, at også beboerne bliver moderniseret og tilpasser sig en ny tid.

Slægt skal følge slægters gang. Vi er selv et led i den lange kæde. Men selv i 1968 passer Jeppe Aakjærs smukke linjer lige fuldt - også for landsbyen Snærild:

Nu står en ny tids bonde på sin toft
og lytter ud mod andre lærkesange,
mens himlen maler blå sit sommerloft,
og gulnes tæt om vig og vange.

Obalsamling

Odder

TRÆK AF
SLÆGTERS SPOR
I

SOGN

af
Ejnar Jørgensen